

कोंकणी चळवळीक रवीन्द्रबाबालें योगदान

माधवी सरदेसाव

कोंकणीक आज जी सुवात मेळ्ळ्या ती तिका धा जाणांच्या कर्तुत्वान मेळोवन दिल्या - रवीन्द्रबाब सदां सांगताले.

कोंकणी चळवळ जैतवंत कित्याक जावंक पावली ताचीं कारणां सोदपाचो यत्न करतना रवीन्द्रबाब म्हणटात -

हातांत कितेंय घरचें जाल्यार हाताक पांच बोटां आसचीं पडटात. तशेंच, कसलेंय रासवळ कर्तुत्व करून दाखोवचें आसल्यार ताका पांच तरांचीं फाटबळां लागतात. पयलें फाटबळ कार्यकर्त्यांचें. कोंकणी चळवळीक शेंकड्यांनी कार्यकर्ते मेळ्ळे. कित्याक लागून? "...चळवळींत मुखार जे दिश्टी पडटाले तांचें रूप फुडान्यांचें नाशिल्लें, कार्यकर्त्यांचें आशिल्लें" म्हण. दुसरें फाटबळ विचारांचें. शणै गोंयबाबालें *कोंकणी भाशेचें जैत* ते खासा रवीन्द्रबाबालें *भौभाशीक भारतांत भाशेचें समाजशास्त्र* मेरेनच्या बरपांनी कोंकणी चळवळीक वैचारीक तशी विज्ञानीक बसका दिल्ली. 'कोंकणी भास न्हय' म्हणटल्यांक ओगी बसोवपाचें बळगें हे अभ्यासपूर्ण बसकेन दिल्लें. तिसरें फाटबळ 'वाट दाखोवप्यां'चें. केन्ना कितें करचें ही वाट दाखोवपी आनी आपुणूय ते वाटे वयल्यान चलपी म्हालगडे कोंकणी चळवळींत आशिल्ले. चवथें फाटबळ सज्जनांचें. कोंकणी चळवळीक घरच्या सज्जनांचो तेंको आशिल्लोच. ते भायर, काकासाहेब कालेलकर, जवाहरलाल नेहरू, सुनीतिकुमार चटर्जी सारकेले दिगन्जुय तिचे फाटल्यान घट्ट उबे राविल्ले. पांचवें फाटबळ लोकांचें. गोंय, कारवार, मंगळूर, कोची ह्या वाटारांनी शिंपडिल्ल्या कोंकणी समाजाचो कोंकणी चळवळीक तेंको आशिल्लो. ह्या पांच फाटबळांक लागुनूच कोंकणी एका फाटल्यान एक जैतां जोडत गेली अशें रवीन्द्रबाब मानताले.^१

कोंकणी चळवळ ही मुदलांत कोंकणी मनशा भितल्ल्या धनीपणाक जाग हाडपी चळवळ -

आमचो फुडार आमीच घडोवपाचो हो आत्मविश्वास आमच्यांत जागोवपी चळवळ; ही धनीपणाची भावना म्हळ्यारूच आमची अस्मिताय अशें आनीक एका बरपांत रवीन्द्रबाब सांगतात.³

कोंकणी अस्मितायेक जाग हाडपी, कोंकणी मनशाक धनीपणान जियेवंक शिकोवपी हे चळवळीक रवीन्द्रबाबान आपणालें जिवीत ओंपलें. तिका सगळ्या तरांचें फाटबळ जोडून दिवंक ते विसव घेनासतना, निमाणे मेरेन वावुरले. हे चळवळीचेंच एक उपफळ म्हूण साहित्यकार रवीन्द्रबाब घडले. आनी, साहित्यकार रवीन्द्रबाबान आपणाल्या वैयक्तीक कर्तुत्वान, वैयक्तीक साधनेन गांठिल्ले उंचायेन परत कोंकणी अस्मितायेचे चळवळीक अदीक घटाय जोडून दिली.

कोंकणी चळवळीक रवीन्द्रबाबान दिल्ल्या योगदानाचो नियाळ घेवपाचो हो एक यत्न.

कोंकणीचो दिश्टावो आनी मिशनाची जाणवीक

तांच्या काळा वयल्या हिंदू गोंयकारां वरी रवीन्द्रबाबांची वाड मराठी परंपरेंत जाल्ली.

अडेज वर्सांचे पिरायेर आवय-बापाय वांगडा दीवाक गेल्लो रवीन्द्र चवदाव्या वर्साचो जायसर थंय उरला. गुजराती भुरग्यां मजगतीं वाडला. ताचें पयल्या चार वर्सांचें मुळावें शिक्षण गुजराती माध्यमांतल्यान जालां. उपरांत 'सेगुंद ग्राव' मेरेनचें पोर्तुगेज भाशेंतलें शिक्षण एके सरकारी शाळेंत घेवन तो फुडल्या शिक्षणा खातीर गोंयां आयला. लिसेवाच्या पयल्या तीन वर्सांचें शिक्षण ताणें फोंडेचें आल्मैद कुलेजींत घेतलां. रवीन्द्रबाब सांगतात, "भुरगेपण दीवाक गेल्ल्यान गोंयच्या हिन्दू भुरग्यांक जात्रा-उत्सवांतल्यान, कथा-किर्तनांतल्यान, नाटकांतल्यान, भजनांतल्यान मेळटात ते संस्कार म्हाका मेळूंक नाशिल्ले. ते घेवपाचो हांवें ह्या तीन वर्सांत खूब यत्न केला."⁴ मराठी किशोर-साहित्य वाचून मराठी भाशेचें गिन्यान जोडलां, आनी "तूं आतां गुजीर उरूंक ना, आमचे सारकोच महाराष्ट्रीय जाला"⁵ हें सर्टिफिकेट शिक्षका कडल्यान जोडून तो धादोसभरितूय जाला.

लिसेवाच्या तिसऱ्या वर्साची परिक्षा दिवन सुटयेंत एका गुजराती मनशा वांगडा दीवाक वतना भुरग्या रवीन्द्राक पयलेच खेपे आपले 'महाराष्ट्रीय' आयडेंटिटीचो प्रस्न पडला - हांव म्हजे म्हाका महाराष्ट्रीय लेखतां, पूण महाराष्ट्रीय जेवण म्हाका म्हजें दिसना. मराठी हांव म्हजो भास मानतां, पूण हांव उलयतां ती मराठी तिरायताक मराठीशी दिसना. म्हणटकच हांव खरो कोण? ह्या प्रस्नान तो भितल्ल्यान हाल्ला आनी, 'हांव कोंकणी' ही जाप ताच्या काळजांतल्यान वयर सरल्या.

दीवाक पावना फुडें रवीन्द्र बापायक विचारता, 'आमचे भाशेंत कोणेंच कांय बरोवंक ना?' 'वामनबाब वदें वालावलीकार म्हूण एकलो बरयता,' बापूय ताका जाप दिता, आनी उपरांत वालावलीकाराचें एक पुस्तक - 'कोंकणी भाशेचें जैत - मुंबयच्यान पुता खातीर मागोवन घेता. तें वाचून रवीन्द्र "शें प्रतिशत 'कोंकणीवादी'"⁶ जाता.

सुटी सोंपून गोंयां परततना वाटेर मुंबय राविल्लो आसतना 'गोमंतक छापखान्यां'त वचून तो शणै गोंयबाबांलीं सगळीं पुस्तकां विकतीं घेता.

फुडल्या शिक्षणा खातीर रवीन्द्र पणजे रावंक वता आनी थंय ताची ताचेच पिरायेच्या शांताराम आमोणकारा कडेन वळख जाता. कोंकणीचो विचार पटिल्लो 'शांतो' रवीन्द्राकूय आपल्या पंगडांत ओडपाचो यत्न करता तेन्ना रवीन्द्र ताका सांगता, "म्हाका कोंकणीचें म्हत्व समजावन सांगपाची इल्लीय गरज ना. 'जैत' हांवें वाचलां. तांतले सगळे मुद्दे म्हाका पटल्यात. एकाच प्रस्नाची जाप अजून मेळूंक ना. छळांक लागून जावं, उवेखणेक लागून जावं, वा आनीक खंयच्याय कारणाक लागून जावं, जी भास फाटीं पडल्या ती मराठी, गुजराती, हिन्दी सारकेल्या तिगेल्या भयण-भासांची फाट केन्ना धरूंक पावतली? कोंकणी भाशेंत साहित्य केन्ना तयार जातलें?"⁷

आनी शांतो ताका जाप दिता, "लागतीत शें दोनशें वर्सां... तिचें उणें पयस करपाचो वावर आयच्यान सुरू करुया, एक दीस उणो जातलो."⁸ रवीन्द्रबाब बरयतात, "शान्त्याचे हे जापेन म्हाका म्हजें मिशन दाखोवन दिलें. हांवें नित्याय केलो, जिवितांत आनीक कितेंय करूंक पावूं वा ना पावूं, हें एक काम तन मन प्राण ओंपून आयुश्यभर करीत रावतलों. जिवीत कोंकणीच्या वावराक ओंपतलों."⁹

शांतेबाबांक रवीन्द्रबाब आपणाले 'दीक्षा-गुरू' लेखताले.¹⁰ तांणी दिल्ली जाप रवीन्द्रबाबांक इतली पटल्या की तीच ते मुखार दुसऱ्या दुबाव्यांक दीत आयल्यात.¹¹

पणजे पावतकच शिकिल्ल्या सवरिल्ल्या गोंयांतल्या 'दोन गोंयां'ची रवीन्द्राक वळख जाता - एक, आपणाक पोर्तुगेज लेखपी क्रिस्तांव गोंय; दुसरें, आपणाक मराठी लेखपी हिंदू गोंय. मनांतल्या मनांत तो दोनूय गोंयांक सांगता - तुमी पोर्तुगेजूय न्हय, मराठीय न्हय. तुमी खरे कोंकणी. पूण हें तुमकां खबर ना. तुमचें दोगांयचें मानस एक. रुढींचे दास तुमी. रुढींच्या ह्या बंदेपणांतल्यान भायर आयले बगर तुमकां तुमची खरेली वळख कशीच घडपाची ना. रवीन्द्रबाब बरयतात -

"वर्स सुरू जावपाक कोंकणीचो वावर कितलो गरजेचो हाची जाणवीक जाल्ली. आतां वर्स सोंपपा कडेन आयिल्लें तेन्ना कोंकणीचो वावर कितलो कठीण हाची जाणवीक जाल्ली."¹²

कोंकणीचो विचार पुरायेन पटिल्लो आनी आपणाल्या 'मिशना'ची स्पश्ट जाण जाल्ली तेन्ना रवीन्द्रबाब पिरायेन फकत सोळा वर्सांचे आशिल्ले.¹³ उपरांत जिवीतभर रवीन्द्रबाब कोंकणीच्या मळार एकमार्गीपणान म्हणटात तशे वावुरल्यात - कार्यकर्ते म्हूण, तशेच नवे नवे कार्यकर्ते जोडपी क्रियाशीळ फुडारी म्हूण. कोंकणी चळवळीची त्या त्या वेळार ती ती मोख घालून दिवन शणै गोंयबाबान पेटयल्ले दिवलेंतली वात सारून तेल ओतीत रावपी एक जागरूक मार्गदर्शक म्हूण. चळवळीक वैचारीक बसका घट करपी विचारवंत लेखक म्हूण. साहित्याक जिविताचें उपफळ लेखून 'व्हड मनिसूच व्हड साहित्यकार जावंक शकता' अशें मानपी जीवन-साधक साहित्यकार

म्हण. नव्या तरणाट्या बरोवप्यां मुखार असल्या साधक साहित्यकारांच्यो देखी दवरून कोंकणीतलें दैन्य पयस करूंक सतत वावुरपाची प्रेरणा दीत रावपी म्हालगडे म्हण.

रवीन्द्रबाबाली भाशीक नदर

तेवीस-चोवीस वर्सांचे पिरायेर रवीन्द्रबाब वर्ध्याक काकासाहेब कालेलकरां सरीं रावंक गेले, "तांच्या हाता खाला काम करून देशसेवेची तरा शिकून" गोंया परतुपाच्या हेतान. "ताचे आदलीं चार वर्सां गोंयचे सुटके चळवळींत ते वावुरिल्ले. सशस्त्र क्रांतींत पडिल्ल्या एका पंगडा कडेन तांचो संबंद आयिल्लो आनी रोखडोच ह्या मार्गां वयलो विश्वासूय उडिल्लो. अश्या वेळार गांधींचे अहिंसेंत कितेंय वाट मेळूं येता काय पळोवंक ते वर्ध्याक गेल्ले." काकासाहेबांच्या रुपाम देशाचो भाशीक प्रस्न पुरायेन समजल्लो एक मार्गदर्शक तांकां मेळिल्लो. ह्या 'जंगम विद्यापिठांत' सारिल्ल्या काळांत रवीन्द्रबाबाली भाशीक नदर स्पश्टपणान घडली अशें मानूंक खूब आधार आसा.

१९५३ च्या १५ ऑगस्टा सावन रवीन्द्रबाब वर्ध्यां सावनूच कोंकणींतल्यान 'मीर्ग' हें पंढरी नेमाळें काडूंक लागले. (रवीन्द्रबाब तेन्ना फकत अठरावीस वर्सांचे आशिल्ले.) हें नेमाळें सवाय-दोन वर्सां चल्लें. "वालावलीकारान कोंकणीची पणटी पेटयल्ली. हे पणटेंतली जोत पालोवंक पावची न्हय म्हण तातूंत तेल घालीत रावप हें हांवें म्हजें 'मिशन' मानलें आनी 'मीर्ग' सुरू केलें." रवीन्द्रबाब सांगतात. १३

'मीर्ग'च्या पयल्याच आंकाच्या संपादकियांत ते बरयतात - "मनीस जेन्ना भक्तीन आपणाले आवय-भाशेची सेवा करतलो तेन्नाच ताचो आत्मो परमळटलो, आनी तेन्नाच तो दुसऱ्या भासांची, आपल्या देशाची आनी संवसाराची खरेली सेवा करूंक पावतलो. हें सत्य कोंकणी उलोवपी लोकां मुखार दवरचेल्या हेतून आमी हें नेमाळें उजवाडावंक फुडें सरल्यांत." १४

ह्या उद्देशा भायर 'मीर्ग'चो आनीक एक मुळावो उद्देश आसलो - गांधी विचार, मुखेलपणान गांधीजींचें अहिंसक क्रांतिशास्त्र, पोर्तुगेज राजवटी खाला आशिल्ल्या आनी तिचे पसून मेकळें जावंक आंवडेतल्या गोंयाक समजावन सांगपाचो. मीर्गाक कसले तरेचें लिखाण धाडचें तें स्पश्ट करतना ते बरयतात - "गांधीजीन जी जीवन-दृश्टी आमकां दिली ते दृश्टी संबंदान कोंकणी उलोवपी भावां-भयर्णां वांगडा सह-विचार - co-thinking - करचेल्या हेतून मीर्ग चलता. आज जो आमचे भोंवतणी काळोख पातळ्ळा तो ह्या सह-विचारान विरून आमकां कितेंय अजुवाड दिसतलो अशी आमची श्रद्धा आसा." १५

सुखे सावन कोंकणीच्या प्रस्ना कडेन रवीन्द्रबाब समाजकारणाचे - समाज-हिताचे - आनी देखून समाज घडोवप्याचे नदरेंतल्यान पळेतात. कोंकणीची कसूय ते 'शुद्ध' भाशाशास्त्राचे व्याकरणीक नदरेंतल्यान न्हय तर समाजशास्त्राचे नदरेंतल्यान मांडटात. देखून, कोंकणी 'भास' काय मराठीची 'बोली', पोर्तुगेज येवचे पयलीं कोंकणींत

साहित्य आशिल्लें काय नाशिल्लें, कोंकणाचेर कोंकणी भाशिकांनी राज्य केल्लें काय करूंक नाशिल्लें... सारकेले पंडितांचे आवडीचे प्रस्न ते अचळय काडून कुशीक दवरतात.

एका 'मीर्गा'त ते बरयतात -

"कोंकणी ही मराठीची भयण आसूं, धूव आसूं वा तांगेलें एकामेकां कडेन कांयच सोयरसुतक नासूं. ह्या प्रस्नाक एक शींव [शीम] आसा. ताचे भायर ताका व्हांवूंक दिवंक जायना. आमी कोंकणी जाय कित्याक म्हणटात? कित्याक तर, आमकां संवसारांतलें गिन्यान लोकांच्या अंतस्कर्णां मेरेन पावोवचें आसा, लोकांच्या मनाचो स्वाभावीक विकास घडोवचो आसा, तांचें व्यक्तित्व जास्त परजळीत आनी चिंतनांची अभिव्यक्ती सोंपी आनी अभिजात जावंक दिवची आसा. जी भास तांच्या मेंदूंत घोळटा तिचे वरवींच हें शक्य आसा." १६

'मीर्गा'त आनीक एके कडेन ते सांगतात, "कोंकणी चळवळ ही निखटी भाशेची चळवळ न्हय. ती कोंकणी आत्म्याक पुश्याची करपाची एक भोवच प्रभावी चळवळ - एक सत्याग्रह कशी आमी तिका लेखतात. राजकी मळार जो सत्याग्रह चलता त्या सत्याग्रहा परस ह्या सत्याग्रहाचें मोल इल्लेंय उणें न्हय." १७

शणै गोंयबाबाल्या वावराचें मुल्यांकन ते हेच भुमिकेन करतात. शणै गोंयबाबाल्या मर्णा उपरांत उजवाडा आयिल्ल्या तांच्या *वलिपतनाचो सोद* पुस्तकाक बरयल्ले प्रस्तावनेंत ते सांगतात -

"...स्वामी विवेकानंदान हिन्दुस्तानांत जे तरेचो वावर केलो त्याच तोलाचो वावर पणून दुसरे तरेन, शणै गोंयबाबानी कोंकणांत केलो. तांणी कोंकणी भाशेक, आमची जित्या कळिवरा.वरी जाल्ली आवतिकाय ना करपी आनी आमच्यांत प्राण फुंकपी संजीवनीच कशी लेखल्या. गांधीजी जशे चरख्याक अहिंसकी समाजाचो सूर्य कसो लेखताले, तशे शणै गोंयबाब 'कोंकणी'क आम्हगेल्पा सगळ्या उदरगतीच्या वावराचो सूर्य कसो लेखताले." १८

'मीर्गा'तल्या एका लेखांत रवीन्द्रबाब सांगतात, इंग्लीश, हिंदी, मराठी हांकां गोंयचे समाज-जिणेंत सुवात आसा. पूण हे सुवातेक एक मर्यादा आसा. इंग्लीश राष्ट्रभाशेची, देशी भासांची सुवात आडावन बसता तेन्ना तिका तिची सुवात दाखोवप देशकार्यूच जाता, आनी ह्या कार्या आड येता तो देशद्रोही जाता. राष्ट्रभाशा प्रादेशीक भासांचे वाडी आड येता तेन्ना तिच्या साम्राज्य आड झुजप देशकार्य जाता, आनी ह्या कार्या आड येवपी देशद्रोही जाता. होच न्याय गोंयांत मराठीकूय लागू जाता. गोंयकारांनी मराठीचो अभ्यास करचो, सेवाय करची. पूण गोंयकारांची आवय-भास कोंकणी. ती ताच्या आत्म्याची भास. कोंकणीची सुवात मराठी घेवंक सोदता तेन्ना तिचें साम्राज्य तोडूंक वावरप ही गोंयकारांची लागणुकूच." १९

'गोंयचेर म्हजो उपाट मोग पूण कोंकणी म्हाका नाका' म्हणटल्या गोंयकारांक ते मुखार सांगतात - "होव तुज्या शिराचेर प्रेम करता",

तुजो आत्मो म्हाका नाका' अशें म्हणपी मनशाच्या प्रेमाचें मोल आनी ताची खोलाय जितली उकती, तितलीच उकती, 'हांव गोंयचेर प्रेम करतां, पूण कोंकणी म्हाका नाका' म्हणपी मनशाचे देशभक्तीची किंमत आनी तिची खोलाय... कोंकणीचो विरोध करपी हो एक नदरेन ...देशद्रोहीच. देशद्रोहीच न्हय, आत्मद्रोहीय बी.' २०

एक तेजिश्ठ नवो समाज, नवी परंपरा घडोवपाच्या ध्यासान वावुरपी मनीस इतिहासा कडेन खंयचे नदरेन पळेता, ताका कितलो आनी कसो लेखता तेंय रवीन्द्रबाबांच्या बरपांतल्यान सुरवे सावन उकतें जालां. 'इतिहासाचो सोद आनी बोध' म्हूण तांचो 'मीर्गा'त एक सुंदर लेख आसा. तातूंत ते म्हणटात, पोर्तुगेज येवचे आदीं गोंयची पुस्तकी भास खंयची आसली ह्या प्रस्ना वयल्या वादांत आपणाक पडपाचें ना. 'इतिहासीक सोदांक एक म्हत्व आसा हातूंत दुबाव ना. पूण... जे मेरेन आमची बुद्द जाग्यार आसा ते मेरेन आमी आज वो हे फुडें कशें चलचें, कितें करचें बी थारावपाक ह्या इतिहासीक सोदांची गरज ना.' २१ आमची अमकीच एक परंपरा आसा, हे मुखारूय आमी तेच परंपरेन चलूंक जाय अशें येवजुपाची तरा आमकां खंय मेरेन घेवन वचत तें दाखोवन दिवपाक ते आनीक एक इतिहासीक सोद दितात. केन्ना केन्ना गोंय कोणा कोणाच्या शेका खाला आसलें तो तपशील दिवन बरयतात - 'हे भशेन सुमार देड हजार वर्सां आमी हाचे ना जाल्यार ताचे गुलाम म्हूण उरले. इतिहासाची येदीय व्हडली पाथावळ पळेत जाल्यार आमची परंपरा गुलामीची! हातूंतल्यान... स्वातंत्र्य ही आमची परंपराच न्हय, सैम न्हय, देखून आमी परतंत्रूच उरूंक जाय असो बोध घेवं येत?' २२

मुखार ते सांगतात -

"तांब्यापटे वो फातरपटे फुडें करून मेल्ल्यांचीं थडीं उस्तून... पोरण्या ग्रंथांचो पाखो दिवन कोंकणीचें म्हत्व कळपाचें ना. जेन्ना आमची बुद्द सादी आनी सरळ जातली... जेन्ना आमचो जिवंत मनशां कडेन संबंद येतलो, तांचो आत्मो केन्ना आनी कसो हांसता, केन्ना आनी कसो फुलता, परमळटा, मुरगुट्टा हाचो दिश्टावो जातलो तेन्नाच... सत्याचें दर्शन आमकां जातलें आनी तेन्ना इतिहासीक सोदां पसून बोध कितें घेवचो हाचोय विवेक जागतलो." २३

१५ ऑगस्ट १९५३ (मीर्गाचो षयलो आंक) ते ३१ जुलै २०१० (ज्ञानपीठ पुरस्कार वितरण सुवाळ्यांत केल्लें उलोवप : रवीन्द्रबाबांलें निमाणें बरप) हे मजगतच्या काळांत रवीन्द्रबाबांन कोंकणीच्या प्रस्नाचेर कितलेशें बरयलां, कोंकणींतल्यान तशें मराठींतल्यानूय. ह्या सगळ्या बरपांत, 'मीर्गा'त स्पश्ट जाल्ली समाजकारणाची बसका आशिल्ली रवीन्द्रबाबांली भाशीक नदरूच उकती जाल्या - आमी कोंकणी; कोंकणी मनशाचो खरेलो विकास कोंकणी वरवींच जावं येता; कोंकणी समाजाक तेजिश्ठ करपाची तांक कोंकणींतूच आसा ह्या एकाच सत्याचो आग्रो तांचे लिखणेन सांतल्यान धरला.

१९६९ वर्सा पणजे जाल्ल्या कोंकणी लेखक परिशदेच्या दुसऱ्या

अधिवेशनाच्या अध्यक्षीय उलोवपांतूय हो आग्रो उक्तो जाला. समाजाच्या एकचाराचें तत्व ताची भास; पूण इल्ल्याश्या, सात-आठ लाख लोकांच्या गोंयांत गोंयकारांच्यो तीन तीन आवय-भासो हे गजाली कडेन आयकुप्यांचें लक्ष ओडून ते म्हणटात, "खंयचे भाशेक लागून गोंयच्या समाजांतले लोक एकामेकांक एका समाजाचे लेखतात? ह्या प्रस्नाची जाप जेन्ना "मराठी, इंग्लीश, पुर्तुगेज कोंकणी" अशी मेळटा तेन्ना आमी समजून चलूंक जाय की आमची समाजीक जीण विस्कळीत जाल्या... खरी हुसक्याची गजाल ती ही की आमकां हे विस्कळीत समाजीक जिणेची इतली संवय जाल्या की ती जीण आमकां रोगी दिसपा वांट्याची जशी आसूंक जाय तशीच दिसूंक लागल्या." २४

ते मुखार म्हणटात -

"भास हें जर एक सामाजीक तत्व जाल्यार त्या तत्वाचें एक सांस्कृतीक मळ आसूंक जाय. उलोवपा भायर वाचप, बरोवप, शिकप, शिकोवप हें सगळें त्या मळार ते भाशेंत चलूंक जाय. ना जाल्यार, जितल्यो आवय-भासो तितल्यो सांस्कृतीक परंपरा आनी जितल्यो सांस्कृतीक परंपरा तितले समाज अशें जावन पडटलें... [मागीर] ह्या समाजांनी एकामेकां पसून वेगळे रावप; वेगळे राविल्ल्यान एकामेकांची सारकी वळख नासप; वळख नाशिल्ल्यान आपलेपण नासप; आपलेपण नाशिल्ल्यान एकामेकां विशीं मनांत दुबाव बाळगप हें सगळें चलत रावतलें. तेंय कशेंच चुकोवंक येवपाचें ना.

"गोंयच्या समाजाचे विस्कळीत पडिल्ले चिरे एकठांय करतले आनी त्या चिन्यांनी फुडाराच्या नव्या गोंयचें मंदीर उबें करतले जाल्यार तांकां एकामेकां कडेन घट्ट जोडपी एकूच समाजीक शिमीट आमचे कडेन आसा - तें म्हळ्यार, कोंकणी. कोंकणीचें हें समाजशास्त्र जाका समजूंक ना ताच्या हातांत गोंयचें बरें-भलें केन्नाच जावपाचें ना." २५

२००० वर्सा 'Goans' Organization in America' (GOA) हे संस्थेच्या संमेलनाक रवीन्द्रबाब मुखेल सोयरे म्हूण अमेरिकेक गेल्यात तेन्नाय तांकां हेंच जाणवलां - "गोंयकारां सारको कुडके कुडके जावन हजार कडेन शिंपडिल्लो विघटीत - disintegrated - समाज दुसरो खंयच पळोवंक मेळपाचो ना." २६ आनी, संमेलनाक जमिल्ल्या, 'अॅमिग्रंट कल्चरा'त वाडिल्ल्या अमेरिकी गोंयकारांक तांणी कोंकणीच्या 'शिमीटा'चें म्हत्व जाणोवन दिलां.

"समन्वयाचे साधक' म्हूण नामना जोडिल्ल्या काकासाहेब कालेलकरांचे तालमीत रवीन्द्रबाब घडल्यात. तांणी भाशा-समन्वयाचो सदां पुरस्कारूच केला. गोंयांत फकत हिंदू समाजा भितर मराठी चलता; ती क्रिस्तांव समाजांतूय चलूंक लागली जाल्यार तांच्याच तें बऱ्याचें आनी कोंकणीचोय तांका लागून फायदो जावं येता अशें तांणी मानलां. बाकीबाब बोरकार विनोबाजींच्या गीता-प्रवचने

पुस्तकाचो कोंकणी अणकार करताले तेन्ना रवीन्द्रबाबान तांकां सांगलां, हे तरेचें एक स्वतंत्र पुस्तक तुमी कोंकणीक दियात. विनोबांच्या मराठी पुस्तकाचो कोंकणी अणकार कित्याक करूंक जाय? खंयचेंय मराठी पुस्तक मूळ मराठींत वाचपा इतली मराठी खंयच्याय गोंयकाराक येवंकूच जाय.^{२५}

पूण, गोंयकारांची भास कोंकणी. गोंयच्या हिंदू आनी क्रिस्तांव समाजांक एकठांय हाडपाची तांक फकत कोंकणींतूच आसा. गोंयांत कोंकणीक फावता ती सुवात कोंकणीकूच मेळूंक जाय आनी म्हूण मराठीनूय यत्न करूंक जाय, फकत तिका आधार करूंक जाय. कोंकणीक मेळ्ळां तें म्हाकाय दी अशें मराठी म्हणूंक लागली जाल्यार कोंकणी-मराठी सहयोग कसोच घडून येवंक पावचोना; मराठी वा कोंकणी हीच भुमिका घेवची पडटली अशें तांणी मानलां.^{२६}

भारतांत न्हय ती सुवात आडावन बशिल्ले इंग्लीशी आडूय समाजकारणाचे भुमिकेनूच रवीन्द्रबाब तुटून पडल्यात.

स्वतंत्र भारताचो राजकारभार केंद्रांत हिन्दुस्तानी भाशेंत चलचो आनी प्रांतांनी त्या त्या प्रांताचे भाशेंतल्यान हें तत्व मान्य केल्ल्या आमच्या फुडान्यांनी 'धोशी नाकात' हें निमित्त मुखार करून तुताक राजकारभारांत इंग्लीशीचो वापर आसा तसोच चल्दुदी, धा वर्सां उपरांत 'लॉव्हेज कमिशन' नेमून परतो ह्या प्रस्नाचेर विचार करप असो निर्णय घेतलो. हे तरेची तडजोड केल्ल्यान भारतांत दिशीं दिशीं इंग्लीश घटूच जायत गेली हें सांगून ते म्हणटात, "इंग्रजीक तिचे सुवाते वयली निखळावपाक आनी तिची सुवात देशी भासांक मेळपाक कितलीं वर्सां लागतलीं? धा मूं? तशें जाल्यार, धा वर्सां आयज सोंपलीं अशें धरात आनी फुडली आंखणी आयजूच करात."^{२७}

साहित्य अकादेमीची 'महत्तर सदस्यता' आनी ज्ञानपीठ पुरस्कार घेतना केल्ल्या उलोवपांत देशी भाशांतल्या साहित्यकारांनी इंग्लीशी आड विद्रोह करचो होच उलो रवीन्द्रबाबान दिल्लो. ह्या स्वतंत्र देशाचो राजकारभार इंग्लीशींतल्यान चलता. कायदे इंग्लीशींतल्यान तयार जातात. ज्ञायदान इंग्लीशींतल्यान जाता. व्हडल्यो व्हडल्यो नोकऱ्यो इंग्लीश शिकिल्ल्यांकूच मेळटात. इतलेंच न्हय, इंग्लीश आमकां 'स्टेटसूय' दिता. हे परिस्थितींत आवय-भाशेची कितलीय तुस्त गायता, कोणाचेरूच तिचो प्रभाव पडपाचो ना. लोक दिशीं-माशीं इंग्रजाळिल्ले जायत वतले. देशी भासांतलें साहित्यय फुलूंक पावचें ना. 'शिकिल्लो-सवरिल्लो' लोक तें वाचचोच ना, इंग्लीश साहित्यूच वाचतलो. आनी आपल्यो भासो सोडून दिवन 'आंतरराष्ट्रीय' जावंक आंवडेतलो. शेकीं हुमटल्लोच उरतलो - 'बॉन्साय भारतीय' जातलो. देशाचें हें बॉन्सायीकरण आडावपाची दायकी देशी भासांतल्या साहित्यकारांची अशें रवीन्द्रबाब म्हणटात.^{२८} रवीन्द्रबाबाले लिखणेन हे लागणुकेक पाळोय दिला. ^{२९} कोंकणीची हकाची सुवात हातासूंक सोदपी मराठीचो केला तितलोच विरोध तिणें भारतीय भासांची सुवात आडावन बशिल्ले इंग्लीशीचो केला. ह्या विरोधाक नवो आनी खऱ्या अर्थान स्वतंत्र भारत घडोवंक भायर सरिल्ल्या गांधी-विचाराची

बसका आसा.

भौभाशीक भारतांत भाशेचें समाजशास्त्र ह्या पुस्तकांत रवीन्द्रबाबांच्या लिखाणांत कुडक्या कुडक्यांनी पूण सातत्यान उक्तें जाल्लें, पुराय देशाच्या संदर्भांत केल्लें भाशीक चिंतन आयलां. ताचो आपरोस, तांच्याच उतरांनी, असो काडूं येत-

"हो देश सदांच भौ-भाशीक आशिल्लो आनी हे मुखारूय तो भौ-भाशिकूच उरतलो... सगळ्या ल्हान-व्हड भासांक हांगा जियेवपाचो आनी फुलपा-फळपाचो सारकोच हक दिवचो पडटलो... ताकतिकेन आनी सारकें येवजिनासतना तयार केल्ले आमचे घटनेचे आठवे वळेरेंत जीवसाण आशिल्ल्या आनी 'मान्यताय दियात' म्हूण मागतल्या सगळ्या ल्हान भासांचो एक दीस आमकां आसपाव करचोच पडटलो. आनी धर्माच्या मळार आमी जसो 'सगळ्या धर्मांक सारको भोवमान' दाखयला तसो भाशेच्या मळारूय 'सर्व-भाशा समभाव' आमी मानून घेवचो पडटलो... राजकारभार थळावे भाशेंतल्यान चलोवचो पडटलो... सगळे कडेन शिकप माय-भाशेंतल्यानूच जातलें. पुणून सगळे कडेन लोकांक आपले माय-भाशे भावर एक वा दोन अदीक भासो शिकपाक प्रोत्साहन दिवचें पडटलें... जे लोक आपलो वाटार सोडून... दुसरे कडेन वचून रावतात तांकां आपले विशेश गूण होगडाय नासतना 'थंयचे जावन रावात' म्हूण शिकोवचें पडटलें. तांकां थंयच्यो भासो शिकात आनी त्या भासांचीय सेवा करात म्हूण देख दिवची पडटली... सगळे कडेन, ते भायर, एक जोड-भास म्हूण हिन्दी वा हिन्दुस्तानी चलोवची पडटली... हिन्दीन जी आयज पत होगडायल्या ती तिका परती जोडून दिवपाक हिन्दीचो प्रचार हिन्दीवाल्यांच्या हातांतलो काडून हिन्दी-न्हय अश्या लोकांच्या हातांत दिवचो पडटलो... ज्या हिन्दी भाशीक मनशाक दक्षिणे कडली भास येना ताका केंद्र सरकारांत नोकरी मेळची ना असोय एक नेम करचो पडटलो. इंग्लीश भाशेचो वापर राजकारभारांतलो रोखड्या रोखडो बंद करचो पडटलो. रासवळ मळा वयलीय तिका निखळावची पडटली आनी विश्वविद्यालयांतली एक 'सांगाती भास' म्हूण तिका सुवात राखून दवरची पडटली. सगळ्यांचे भायले वेगळेचार मानून घेवन सगळ्यांच्या भितल्ल्या एकचाराचें... जें एक 'मिशन' दौळ्यां मुखार दवरून आमचो देश भाशेच्या मळार सदां चलत आयिल्लो, त्याच मिशनाक धरून हे मुखावयली भाशीक येवजण आमकां आंखची पडटली."^{३०}

गांधी-काकासाहेब-लोहियांचो भाशा-विचार रवीन्द्रबाबान कसो पचयल्लो, आनी कोंकणीच्या प्रस्नाचो ते विचार करताले तेन्ना ताका पुराय देशाच्या भाशीक नियोजनाचो संदर्भ कसो आसतालो तें ह्या चिंतनांतल्यान उक्तें जाता.

कोंकणी चळवळीचे मार्गदर्शक

खंयचीय चळवळ जैतवंत जातली जाल्यार कांय स्पश्ट मोर्खी भोंवतणी लोकांक एकठांय हाडप, तांकां सतत क्रियाशीळ दवरप आनी, एक मोख साधले उपरांत 'इतल्यान भागूंक ना, आनिकूय मुखार वचपाचें आसा' सांगून फुडली वाट दाखोवप - हें खूब गरजेचें.

कोंकणी चळवळीच्या मळार रवीन्द्रबाबान निमाणे मेरेन हें मार्गदर्शकाचें काम केलां.

साहित्य अकादेमीची मान्यताय आनी संविधानाचे आठवे वळेरेंत कोंकणीचो आसपाव ह्यो दोन मोखी कोंकणी चळवळी मुखार दवरपांत रवीन्द्रबाबांचो व्हड वांटो आसा.^{३१}

एका फाटल्यान एक जैत जोडीत कोंकणी आठवे वळेरेंत पावली तेन्ना, 'जैताच्या उन्मादांत आमकां वाट चुकूंक दिवं नाका... आमकां सस्थ बसुकूय दिवं नाका' अशी कोंकणी माये कडेन प्रार्थना करून^{३२} तांणी कोंकणी कार्यकर्त्यां मुखार 'कोंकणीचें पंचशील' दवरलें, "आठवे वळेरेंत कोंकणी पावली म्हूण कोंकणीचे सगळे प्रस्न सुटले अशें कोणें मानचें न्हय" म्हूण तांकां शिटकावन. ही पांच कलमी कार्यावळ अशी आशिल्ली-

"१... गोंयांत कोंकणी सोडून दुसरे खंयचेच भाशेक ह्या [राजभाशेच्या] पाटार सुवात मेळूंक जायना...

"२... गोंयांत प्रशासनांत काम करतल्या सगळ्यांक... कोंकणी वाचूंक बरोवंक आनी उलोवंक येवंक जाय, अशी सक्ती जावंक जाय... सरकारी नोकऱ्यां खातिरूच न्हय, प्रायव्हेट कंपन्यांनी लेगीत नोकऱ्यो दिता आसतना कोंकणीच्या ज्ञानाची सक्ती करूंक जाय.

"३... गोंयांत कितल्योय भासो चलूं, भाशेचे वाडी खातीर अकादेमी चलयता आसतना कोंकणीक 'अनेक भासां मदली एक' ही वागणूक मेळूंक जायना.

"४... शिक्षण जण एकल्याक तागेले आवय-भाशेंतल्यान मेळूंक जाय... सगळे कडेन जशी प्रदेशीक भास एक सक्तीचो विशय म्हूण शिकयतात, तशें गोंयांत सगळ्या मराठी, कन्नड, इंग्रजी, उर्दू शाळांनी कोंकणी हो एक सक्तीचो विशय म्हूण लागू करूंक जाय.

"५... गोंयांत कोणूय येवन रावूं, ताणें संस्कृतीक नदरेन गोंयकार जावन रावंक जाय. ताणें 'कोंकणी' जावंक जाय. जो कोंकणी जावचो ना... ताका 'भायलो' लेखपाचो अधिकार आमकां आसा आनी आमी तो अधिकार गाजोवंक जाय."^{३३}

गोंयाक कोंकणी करपी ही कार्यावळ कोंकणी भक्तांच्या हातांत दिवन रवीन्द्रबाब सांगतात, "हें जे मेरेन आमी सगळें घडोवन हाडिनात ते मेरेन आमचो वावर सोंपूंक ना, अशेंच मानून चलूंक जाय."^{३३}

कोंकणी चळवळीच्या फुडाऱ्यांक कारवार, सिंधुदुर्ग जोडिल्ल्या 'संयुक्त गोंया'चे मोखीची विसराय पडल्या आनी चळवळीक

'गोंयवादी' रूप आयलां अशें दिसलां तेन्नाय रवीन्द्रबाब पेटून उठल्यात आनी तांणी स्पश्टपणान सांगलां, "संयुक्त गोंय जालेंना जाल्यार कोंकणी लोक शेणटलो!"^{३४} १९९९ वर्सा कोंकणी परिशदेक साठ वर्सा भर जाल्लीं तेन्ना कारवारा घडोवन हाडिल्ल्या सुवाळ्यांत कोंकणी परिशदेचे हे मुळावे मोखीचो उगडास करून दिवन ते सांगतात-

"एक 'कोंकणी राज्य' म्हळ्यार गोंयचें राज्य नाशिल्लें - गोंय फिरग्यांच्या शेकांतल्यान मेकळें जावचें, तें शेजारच्या खंयच्याय राज्यांत विरगळ नासतना उरचें, ताका घटक राज्याचो पांवडो मेळचो, ह्या राज्याची राजभास कोंकणी जावची म्हूण परिशदेन चळवळ सुरू करूंक नाशिल्ली. कोंकणी चळवळ फकत गोंयकारांची नाशिल्ली. घेवं मागीर गोंयकारांनी हे चळवळींत चडांत चड वांटो, कोंकणी चळवळ कुडाळकारांची, वाडकारांची, गोंयकारांची, कारवारकारांची, मंगळूरकारांची, तशी कोंचींतल्या कोंकणी लोकांचीय आशिल्ली. कोंकणी परिशदूय फकत गोंयकारांची नाशिल्ली. ह्या सगळ्यांची आशिल्ली. आनी - म्हत्वाचें - कोंकणी परिशद फकत साहित्य परिशद नाशिल्ली. साहित्याचो हे परिशदेंत विचार जातालो तो फकत विघटीत कोंकणी लोकांक संघटीत करपाच्या वावरांतलो एक म्हत्वाचो वावर म्हूण. आमी खंय वचपाक भायर सरिल्ले, खंय पावन थांबले?"^{३५}

वेगळ्या वेगळ्या सांस्कृतीक परंपरांनी वांटून गेल्ल्या कोंकणी भाशिकांक 'एक भास, एक लिपी, एक साहित्य' ह्या सुतांत गांथून तांचो 'एक समाज' घडोवप हेंय कोंकणी चळवळीचें आनीक एक मुळावें उद्दिश्ट आशिल्लें; 'संयुक्त गोंया'वरी तेंय साधपाचें उरलां होय उगडास रवीन्द्रबाबान संद मेळ्ळ्या तेन्ना करून दिला.^{३६}

कोंकणी चळवळीचें मुल्यांकन करतना एके कडेन ते बरयतात - कोंकणी चळवळ मराठी परंपरेंत वाडिल्ल्या तरणाट्यांक तांचे आदले परंपरे वांगडा एक नवी परंपरा निर्माण करूंक प्रेरित करूंक पावल्या. रोमी आनी कन्नड परंपरांनी वाडिल्ल्या लोकांक ती हे दिकेन तितलीशी प्रेरित करूंक पावंक ना. रोमी आनी कन्नड लिपयांच्यो वणटी अजून तश्यो आसात. ह्यो वणटी कोंकणी समाजाक 'एक भास, एक लिपी, एक साहित्य' ह्या सुतांत गांथूंक दिनात.^{३७}

ते मुखार सांगतात, ह्यो वणटी खरेपणानशीं लिपयांच्यो न्हय. त्यो परंपरावादाच्यो, रुढीदास्यतेच्यो वणटी. ही रुढीदास्यता आसासर कोंकणीची चळवळ थांबपाची ना... कोंकणीचें आंदोलनपर्व अजून सोंपूंक ना.^{३७}

आनीक एके कडेन, परंपरावादी कोंकणी भक्तांक ते कडक उतरांनी सांगतात - "कोंकणी ही चलत आयिल्ल्यो परंपरा तिगोवन दवरपा खातीर वापरपाची धाल न्हय, पोरण्यो परंपरा मोडून नवी परंपरा निर्माण करपाक वापरपाची - दोशीं वशीन धार आशिल्ली - एक तरसाद ती."^{३८}

कोंकणी विशींचे लागणुकेन रवीन्द्रबाबांची लिखणी कोंकणीच्या

विरोधकां आड चल्ल्या तितलीच कोंकणी भक्तां भितर कसलेंय उणेपण दिश्टी पडलां तेन्ना तांकां सारकी वाट दाखोवपाची जापसालदारकी तिणें लावन घेतल्या. तांचे लिखणेचें हें एक म्हत्वाचें खाशेलेपण.

साहित्य निर्मप, पुस्तकां छापप, तांच्यो कांय प्रती सरकाराच्या गळ्याक बांदून खर्चिल्लो दुडू परतो आयिल्ल्याचें समाधान अणभवप - हे भाशेन अल्पसंतुश्ट जायत गेल्ल्या कोंकणी लेखकांक ते सांगतात - जर्मन कवी गेटे म्हणटालो, पुस्तक एक लाख लोकांनी तरी वाचुंकूच जाय, ना जाल्यार तें बरोवपांत अर्थ ना. रवीन्द्रबाब म्हणटात, कोंकणी पुस्तकांक एक लाख वाचपी नाका मेळूं, पंदरा हजार तरी मेळूं नाकात? ते कशे मेळटले? रवीन्द्रबाब सुचयतात - "जण एकल्या कोंकणी-भक्तान फकत पांच घरांची दायकी आपणाच्या आंगार घेवची... पंदरा हजार घरांनी पावपाक आमकां फकत तीन हजार कोंकणी-भक्त पुरो जातले." आनी विचारतात, "इतले कोंकणी-भक्त गोंयांत नात व्हय? नात म्हळें जाल्यार प्रस्न उपरासतलो - इतलीं वर्सां आमी कितें केलें? फकत पुस्तकांच बरयलीं?" ह्या प्रस्नाची जापूय तेच दितात. म्हणटात, "तीन हजार कोंकणी-भक्त गोंयांत आसात. इतलेंच की आमी तांकां अजून संघटीत करूंक पावूंक नात, तांकां कामाक लावंक पावूंक नात..."^{३१}

'हेंवूय काम कोंकणी-भक्तांचें' ह्या संपादकियांत ते कोंकणी भक्तांक सांगतात - 'नायलॉन, ६६ च्या कारखान्या आड फकत केरींतले तरणाटे झुजतात हाची आमकां लज दिसूंक जाय आनी आमी ह्या झुजांत भाशे खातीर वावुरलेले तितलेच पोडतिडकीन पडून वावरूंक जाय.'^{३२}

"आमकां फकत भास आनी साहित्य पुटवपाचें ना. हेरूय गजालींनी आमकां लक्ष घालचें पडटलें."^{३३} अशें सांगून ते मुखार बरयतात -

"गोंय मेकळें जालां त्या वेळार भारताच्या नकाशा वयलें ताचें नांवनशाण लेगीत पुसून उडोवपाक कांय आसुरी शक्ती मुखार सरिल्ल्यो. त्या वेळार कोंकणी-भक्तूच तांकां 'जाम्यार हाडपाक' हड्ड्याचें कोट करून झुजिल्ले. आयजूय त्योच आसुरी शक्ती 'विकास'च्या नांवान दुसरे तरेन गोंय आनी गोंयकार हांकां ना करपाक भायर सरल्यात. हांकांय 'जाम्यार हाडपाचें' काम कोंकणी-भक्तांचें."^{३४}

कोंकणी चळवळीचे मार्गदर्शक म्हूण रवीन्द्रबाबान आनीक एक काम सातत्यान केलां. तें म्हळ्यार, कोंकणी चळवळीक नवे नवे कार्यकर्ते जोडपाचें.

वध्यांक वा दिल्लीक रावन कोंकणीचें काम सारकें जाय नाशिल्लें आनी पोर्तुगेज राजवटींत गोंयां तें करूंक मेळ नाशिल्लें म्हूण रवीन्द्रबाब मुंबय वचून रावले आनी मुंबय रावपी गोंयकारां मजगतीं कोंकणीची जग हाडूंक, आनी तांचे भितर गांधी-विचाराचो प्रचार करूंक 'गोमंत भारती' ही संस्था तांणी सुरू केली. मुंबय रावपी गोंयकार विद्यार्थ्यां खातीर 'स्टडी सर्कलां' आनी शिबिरांय ते चलोवंक लागले. मुंबयंतल्या

कॉलेजींतल्या 'कोंकणी मंडळां'च्या सेक्रेटरींच्यो मिटिंगोय ते मदीं मदीं घेताले.^{३५}

उपरांत १९६० वर्सा ते गोंयां परतले. गोंयचें तांचें घर कोंकणी कार्यकर्त्यांचें एक 'करमळेचें तळें' आशिल्लें.

तरणाटे पिळगेचो रवीन्द्रबाबां कडेन सतत संबध आयला. तरणाट्यांक भुंयेर पांय घट दवरून पंयस नदर मारूंक रवीन्द्रबाबान शिकयलां. रवीन्द्रबाबांच्या संपर्कांत आयिल्ल्या कांय जाणांनी हे विशीं बरयलांय बी.^{३६}

कोंकणी चळवळ ही सारस्वतांची चळवळ; भोजनसमाज शिकून सवरून वयर सरिल्लो सारस्वतांक नाका म्हूण तांणी ही चळवळ सुरू केल्या असो एक आरोप गोंय मुक्तीच्या सुरवेच्या काळांत कोंकणीभक्तांचेर खूब प्रमाणांत जातालो. तो पयस करपांत रवीन्द्रबाबांचो मोलाचो हातभार लागला हेंय मान्य करचेंच पडटलें.^{३७}

कोंकणीच्या मळार वावुरतना रवीन्द्रबाबान चळवळीच्या फुडारपणाची जापसालदारकी आंगार घेतल्या, तेच भाशेन, चळवळींत नवें जापसालदार फुडारपण वयर सरिल्ल्याची खात्री जाल्या तेन्ना ताचें कर्तुत्व तोखणायेन पळोवन खुशालभरीत जावन चळवळीचे फुडारी म्हूण ते आपखोशयेन कुशिकूय सरल्यात.^{३८} कोंकणी चळवळींतली तांची हिवूय भुमिका म्हत्वाची.

जीवनसाधक साहित्यकार

रवीन्द्रबाबांक एक 'reluctant writer' म्हणू येत.

१९६९ वर्सा पणजे भरिल्ल्या अखील भारतीय कोंकणी परिशदेच्या दुसऱ्या अधिवेशनाचे रवीन्द्रबाब अध्यक्ष आशिल्ले. आपणाच्या अध्यक्षीय उलोवपाचे सुरवेकूच ते म्हणटात, "बरोवप्यांचे परिशदेचो यजमान खासा बरोवपी आसूंक जाय. म्हाका तसो बरोवपी म्हणुंयेत काय कितें हे विशीं म्हज्या मनांत दुबाव आसात... हांवें कोंकणींत सुमाराचें बरयलां... पुणून तें सगळें बरयले बगर रावं नजस जालें तेन्नाच आनी तितलेंच बरयलां."^{३९}

तरणेपणांत पावल दवरिल्लें तेन्ना देशांत ध्येयवादाचें वारें व्हांवतालें; तें आपणाकूय बादलें आनी करियराची वाट सोडून आपणें "देसाचें बंदेपण, दैन्य आनी दळदीर ना करपा खातीर वावुरपाचो मार्ग धरलो"^{४०} अशें सांगून ते मुखार म्हणटात, "देस वयर कसो काडचो हाचो सोद लायत भोंवता आसतना म्हज्या हाताक कांय कस लागले. ह्या कसांक हांव आमची जीण घांसून पळोवंक लागलों. हातूंतल्यान फुडाराचें नवें हिंदुस्तान आनी तातूंतलें नवें गोंय म्हजे कल्पनेंत आकार घेवंक लागलें."^{४१} आनी आपणाक घडिल्ले दिश्टावे दुसऱ्यांक घडोवन दितना आपणाच्या हातांतल्यान "थोडें-भोव बरप बरोवन जालें"^{४२} अशें ते सांगतात.

अर्द शतमाना वयर सतत्यान बरयत आयिल्लो हो लेखक आपणाक लेखक लेखी नाशिल्लो. तो म्हणटालो -

"हांव कोंकणीचो 'रायटर' न्हय, हांव कोंकणीचो

'फायटर'... हांव 'रायटर' जालां तो म्हज्यांतल्या ह्या 'फायटराक' लागून. 'कोंकणीक तिची हकाची सुवात जोडून दिली म्हण भागना, तिका साहित्याचे नदरेन तिच्या भयण-भासांचे पंगतीक व्हरून बसोवंक जाय. देखून, तिच्यांत जें ना तेंय तुवें तिका दिवंक जाय' हें म्हज्यांतल्या 'फायटरा'नूच म्हाका धोंगशीत सांगलां. ताचेच हे धोंगसणेक लागून हांव बरोवंक लागलां."४०

"...झांकून झांकून गांवकार जातात तसो बरोवन बरोवन हांव साहित्यीक जालां. साहित्य म्हज्या जिविताचें मुखेल आंग न्हय. ताचो एक बाय-प्रॉडक्ट. ताचें एक उपफळ", "रवीन्द्रबाब सांगताले.

रवीन्द्रबाबान जिविताची साधना केली - मनीस म्हण व्हड जावपाचो हावेस तांणी बाळगिलो - आनी, हे साधनेचेंच एक उपफळ म्हण ते व्हड साहित्यकार जावंक पावले.

साहित्याच्या, साहित्यकाराच्या मुल्यांकनांतूय रवीन्द्रबाबांची हीच जीवन-साधकाची नदर उकती जाता. "...म्हजी नदर साहित्या परस साहित्यकारा कडेन चड वता," ते सांगतात, "साहित्यीक हो मनीस ह्या नात्यान व्हड आसत जाल्यार तागेलें साहित्य 'ल्हान' आसूं, म्हाका तें आवडटा. साहित्यकार मनीस ह्या नात्यान 'फूच' आसत जाल्यार, तागेलें साहित्य केदेंय व्हड आसूं, म्हाका तें दोळ्यां मुखार नाका जाता."४१

साहित्यकाराच्या मुल्यांकनांत रवीन्द्रबाब प्रतिभे परस प्रजेक चड म्हत्व दितात. 'कोंकणी विशींची तुमची भुमिका तुमी बदलूंक तयार आसात जाल्यार आमी तुमकां मराठी साहित्य संमेलनाचें अध्यक्षपद दितात' अशें तर्कतीर्थ लक्ष्मणशास्त्री जोशी हांणी बाकीबाबांक सुचयलें तेन्ना बाकीबाबान ही 'लांच' न्हयकारिल्ली पळोवन रवीन्द्रबाब प्रज्ञावंत बाकीबाबां मुखार नमळायेन बागवतात, "तितलेच, पु. ल. देशपांडे सारकेली एक प्रतिभावंत साहित्यकार आपणाल्या वाचकवर्गाचें मनोरंजन करपाक एका प्रज्ञावंत व्यासंगी गांधीवादी आचार्यांचीं फकाणां मारतात तेन्ना ते तिडकीन उसळून विचारतात, "खायात, पियात, मजा मारात' हाचे पेले कडलें खंयचेंच उदात्त तत्व जांकां पेलना, पटना आनी समजय ना ताची. देख ह्या देशांतल्या लोकां मुखार दवरप आनी 'आदर्श' लोक ते हे, आनी दांभीक ते दुसरे म्हण तांकां सांगप हें 'असामान्य प्रतिभें'त बसता जायत, सामान्य प्रज्ञेंत बसता व्हय?"४२

बरोवपी आनी वाचपी हांच्या संवादांतल्यान साहित्य फुलता; बरोवपी वाचप्या कडेन जें तरेचें नातें जोडटा ते तरेचें रूप ताच्या साहित्याक मेळटा अशें रवीन्द्रबाब मानताले.४३ साहित्यकारांच्यो कांय तरा ते सांगतात -

१. ऊंच हावेसांची जीण जियेवपाची प्रेरणा दिवपी, 'लोकगुरू'चें काम करपी रवीन्द्रनाथ, काकासाहेब, तॉल्लस्तॉय, रॉमां रॉलां, स्तॅफान त्स्वायग सारकेले साहित्यकार.

२. वाचप्यां कडेन एके तरेचे इश्टगतीचें नातें जोडिल्ले दोंस्तोयवस्की

गोर्की सारकेले साहित्यकार.

३. वाचप्यांक हांसोवपा-खेळोवपाचो हेत बाळगून तांची मन-रिजवण करपा खातीर बरोवपी साहित्यकार.

४. वाचप्या भितल्ल्यो उणाक रुची जागोवन त्यो आपल्या बरपा वरवीं भागोवपी साहित्यकार.४४

पयले तरेच्या साहित्यकारां विशीं रवीन्द्रबाब बरयतात, "मनीसजतीचेर माया आसले बगर, मनशाच्या काळजाचेर झुंथा आसले बगर, आनी खासा आपूण ऊंच हावेसांनीं भारून गेले बगर असले तरेची बरपावळ बरोवंक येवपाची ना."४५

रवीन्द्रबाबान साहित्यकाराची पयली तरा वेंचिल्ली अशें मानूंक खूब वाव आसा. देखुनूच, 'म्हज्यांतलो साहित्यकार म्हज्या जिविताचो बाय-प्रॉडक्ट'४६ अशें म्हणटां म्हणटां " 'फकत साहित्यकार' केन्ना व्हड मनीस जावंक पावना. व्हड मनिसूच व्हड साहित्यकार जावंक पावता. साहित्य सदांच जिविताचें उपफळ आसूंक जाय. कोंकणीक असलेच साहित्यकार जाय..."४७ अशें ते म्हणूंक लागिल्ले.

रवीन्द्रबाबांच्या बरपांत सातत्यान आनी स्पश्टपणान एक आवय-भाशेचो भक्त दिश्टी पडटा तसोच एक देशभक्तूय दिसता. दोगांकूय एकामेकां पसून वेगळावंक येनात. आवय-भाशेचे आनी देशाचे सेवेचे तळमळीनूच तांचे भितल्ल्या साहित्यिकाक जागयला. ते सांगतात -

"साहित्यीक जावपाचें मनांत नाशिल्लें. साहित्यिकां विशीं मत्तूय व्हडलेंशें बरें नाशिल्लें. समाजूच बदलपाक मुखार सरिल्लों. समाज बदलपाचे प्रेरणेनूच राजकर्णांत पडिल्लों. पुणून समाज बदलूंक जाय म्हणटल्या म्हज्यांतल्या कार्यकर्त्यानूच म्हज्यांतल्या साहित्यिकाक जाग हाडली आनी आपूण ताचे कडेन एकरूप जालो."४८

देखून रवीन्द्रबाबांली साहित्यीक कारकीर्द पत्रकारितेन सुरू जाल्या. एका 'स्वगतांत' ते सांगतात -

'तुमकां लोकांनी कोण म्हण वळखल्लें आवडटलें आशिल्लें?' अशें म्हाका कोणेंय विचारिल्लें जाल्यार हांव अनमन नासतना जाप दिल्लों आशिल्लों, 'पत्रकार म्हण...' मुळांत हांव एक पत्रकार. म्हजे भितल्लो जो लेखक आज लोकांक दिसता तो ह्या पत्रकारान जल्माक घाला.'४९

ह्या पत्रकारानूच आमकां सांगलां, 'हांव कोंकणीचो 'रायटर' न्हय, हांव तिचो 'फायटर'. ह्या फायटरानूच कोंकणींत मीर्म, गोमंत भारती (रोमी लिपयेंत), जाग हीं नेमाळीं चलयल्यांत; राष्ट्रमत, नवप्रभा, सुनापरान्त दिसाळ्यांनी प्रासंगीक विशयांचेर शेंकड्यांनी लेख बरयल्यात. गरज पडल्या तेन्ना कोंकणीची केस मांडपी 'शाळेंत कोंकणी कित्याक' 'आमची भास कोंकणीच [दुबाव आनी जापो]' सारकेल्यो पटयो तयार करून लोकांक कोंकणी पटयल्यां.५०

पत्रकाराक सोबड सारकीच रवीन्द्रबाबांली शैली. "शैली सुंदर आसची हो हावेस मनांत केन्ना धरलो ना", ते बरयतात. "ती स्पश्ट आसची, सादी आसची, कानाक गोड लागता अशी आसची, इतलोच

हावेस बाळगिलो.^{११६} अलंकारीक शैली तांकां मानव नासली. "म्हाका ती लिपस्टीक, रूज, पावडर लावन सुंदर म्हूण भासोवपी 'अॅनॅमिक' चलये सारकी दिसची", ते सांगतात आनी म्हणटात, "शैली आरोग्यवान चलये सारके दिसूंक जाय. शृंगार करी नासतना सुंदर दिसूंक जाय...^{११७} गांधी, काकासाहेब आनी विनोबांचे शैली कडेन रवीन्द्रबाबांचो ओडो आशिल्लो.^{११८} "गांधींचें गद्य सादें, सोंपें, नम्र, तितलेंच तेजिश्ट आशिल्लें..." ते सांगतात.^{११९}

आपूण कित्या खातीर बरयतां ह्या प्रस्नाची जाप सोदतना रवीन्द्रबाब सांगतात -

"दोन प्रेरणा म्हज्यांत काम करतात. एक सृजनाची. दुसरी, एके तरेचे लागणुकेची... सृजनाचे, नवें कितें जल्मा घालपाचे, उबें बरयतां... आनी... म्हजे भाशेंतलें दैन्य जाता तितलें पयस करपा खातीर, तिची बुन्याद घट करपा खातीर बरयतां."^{१२०}

सृजनाचे उबें बरयतना रवीन्द्रबाबांच्या हाताक तांचे आवडीचो दिसपटयेचो - ल्हान ल्हान निबंदांचो, चिंतनांचो - फॉर्म लागला.^{१२१} वेळें वयल्यो घुलो, सांगाती, ओथांबे, आशिकुशीक हीं पुस्तकां ह्या फॉर्मांत बसतात.

भाशेचें दैन्य पयस करपा खातीर बरयलां तेन्ना रवीन्द्रबाबांन अणकार केल्यात, अनुसर्जन केलां, अर्थावण्यो बरयल्यात, आपणाले आवडीचे शास्त्रीय विशय सरसमान वाचप्यां खातीर हाताळ्ळ्यात. भज गोविन्दम्, महाभारत - एक अनुसर्जन, तथागत, तीन पावलां प्रज्ञावादाचीं, ब्रह्मांडांतलें तांडव ह्या पुस्तकां फाटली प्रेरणा ही अशें म्हणूं येता. "बुद्धीच्यो सगळ्यो भुको भागोवपी साहित्य भाशेंत येवंक पावलें ना जाल्यार सृजनात्मक साहित्य आमचें फकत मनोरंजनूच करतलें"^{१२२} अशें तांकां दिसलां आनी कोंकणीच्या मळार अशें घडूंक पावचें न्हय म्हूण ते जीव ओतून वावुरल्यात. रवीन्द्रबाबां भितल्ल्या आवय-भाशेच्या भक्ताचो एक आदर्श - कोणाचोच आधार नासतना एका हातान मराठी ज्ञानकोश रचून आपणाले आवय-भाशेक गिन्यानाची भास म्हूण घटाय दिवपी श्रीधर व्यंकटेश केतकर.^{१२३}

आनीक एके प्रेरणेन रवीन्द्रबाबांन बरयलां - कोंकणी गद्याक कोंकणी रूप दिवपाचे प्रेरणेन. कोंकणी गद्याची 'आंतरीक लय' सोदून काडूंक जाय अशें तांकां दिसलां.^{१२४} इतलेंच न्हय तर "कोंकणी गद्याक कोंकणी रूप दिवपाचो यत्न आमी सारको केलो ना जाल्यार तें मराठी गद्याचें रूप घेवन मुखार वतलें" हो भंयूय तांकां दिसला.^{१२५}

आपणाले चार दसकांचे साहित्ययात्रेचो नियाळ घेवन बरयल्ल्या एका निबंदाचे अखेरेक ते म्हणटात, "...म्हजे कडेन म्हजे भाशेक जें कितें दिवपा सारकें आसा तें हांव जीव ओतून दीत रावलां. जें दितां तें आयचे वा फुडले पिळगेक अन्न म्हूण खावपाक उपकरा पडलें ना तरूय कोंकणी सरस्पतीच्या शेतांत बऱ्यांतलें बरें पीक काडपाक सारें म्हूण ताचो बऱ्यांतलो बरो उपेग जावं येता हे विशीं म्हाका इल्लोय दुबाव ना."^{१२६}

हांव लेखक न्हय म्हणटल्या ह्या 'अनमनपी' लेखकान भारतीय

लेखकाक मेळपी व्हडांतलो व्हड भोवमान-भारतीय ज्ञानपीठ पुरस्कार - जोडलो आनी ह्याय कसाक कोंकणी उणी ना हें सिद्ध केलें. साहित्याचे नदरेन समृद्ध आशिल्ल्या भारतीय भासांचे पंगतीक कोंकणीक मानान व्हरून बसयली.

कोंकणीचे साहित्यीक चळवळीक रवीन्द्रबाबांन आनीक एके भाशेन आपणालें योगदान दिलां - नव्या बरोवप्यांक वा कोंकणीक कितें तरी दिवंक भायर सरिल्ल्यांक आधार दिवन, मार्गदर्शन करून; 'नवें कितें वाचलां? नवें कितें बरयलां?' सारकेले प्रस्न विचारून, दामोदरबाब मावजो हांणी एका लेखांत बरयलां ते भाशेन, कोंकणी बरोवप्यांक सतत 'चाज करपाचें' काम करून, गरज तेन्ना तांची फाट थापटून, घसघशीत उतरांनी तांची तुस्त करून... 'तुजी तुस्त इल्ली चड जाता. नवो बरोवपी मागीर गरजे भायर फुलता' अशें एका इश्टान एक दीस तांकां म्हणिल्लें तेन्ना तांणी जाप दिल्ली, 'आज तिची गरज आसा... तुस्त जाताली तेन्ना हनुमानूय फुलतालो आनी मागीर सागर हुपपाचें बळगें ताचे भितर येतालें.'

रवीन्द्रबाब बरयतात -

"संवसारांत कोणूच उरना. सगळेच वतात. साहित्याच्या मळार लेगीत व्हडले व्हडले लोक येवन 'गेल्यात'... आपूण उरतलों म्हूण बेश्टें कोणें भ्रमांत रावचें न्हय. हांव रावूंक ना.

"पुणून म्हजे संबंदान हांव एक जाणां, फाल्यां कोणूय कोंकणी बरपावळीचो इतिहास बरोवपाक बसलो जाल्यार, 'हाणें आपणाल्या काळांत विचारांच्या मळार थोडें भोव योगदान दिल्लें, अशी एक वळ तो बरयले बगर रावचोना. कोंकणी गद्याचे बुन्यादीचो एक फातर म्हूण म्हजो तो उल्लेख करतलो. साहित्याच्या इतिहासांत कोणाकूय इतलीच ही सुवात मेळप ही लेगीत भाग्याचीच एक गजाल. तातूंत, धरुया, फुडले पिळगेंतल्या कोणेंय म्हजो हो उल्लेख वाचून जिज्ञासेन म्हजें एकाद-दुकलें पुस्तक वाचनालायेंतलें हाडून वाचलें जाल्यार -

"हांव म्हाका व्हडांतलो व्हड एक भाग्यवंत लेखतलों."^{१२६}

साहित्यीक नदरेन रवीन्द्रबाबांचें मुल्यांकन काळूच करतलो. साहित्यांत ते कितले आनी खंयच्या रुपान उरतले हेंवूय काळूच थारायतलो. एक मात सांगूं येता -

रवीन्द्रबाबां वांगडा कोंकणी खातीर वावुरिल्ले, झुजिल्ले तांगेले सांगाती तांगेल्या वावराचें मुल्यांकन करतना तांकां शणै गोंयबाबांले पंगतीक बसयतात.^{१२७} शणै गोंयबाबां वरी, एक अक्षय प्रेरणा म्हूण (हीं उतरां रवीन्द्रबाबांलींच) कोंकणी-भक्तांच्या काळजांत रवीन्द्रबाब सासणाचे उरतले.

१. आशिकुशीक, निबंध ९, (पानां: १८, १९) मडगांव :

जग प्रकाशन, २००७: १९.

२. आदलोच संदर्भ : १८, १९.

३. आशिकुशीक, निबंध ७ (पानां: १४, १५) : १५

४. पांथस्थ : उगडास गोंयच्या सुटके झुजाचे, पणजी : राजहंस वितरण, २०००: १३.

५. आदलोच संदर्भ : १७.

६. आदलोच संदर्भ : १८.

